

VIII

Сонце вже сідало десь далеко на рівнині й ніби ховалось в кучерявих вербах, пірнаючи в пухке зелене верховіття. Небо було чисте, лиснюче, блакитне. Садок зеленів, аж очі вбирав в себе. Довжезний рядок кушів бузку попід тином був суспіль обтиканий китягами цвіту й зверху то сизів, то білів довгою чудовою гірляндою наниз до самісінької течії. Повітря й парк неначе пропахались наскрізь делікатними тонкими пахощами бузку, молодого листя тополь та сокорин. Щось живе й цілюще було розлите й у садку, і в легкому прозорому повітрі, і надавало жвавості, ворушило в молодих думки та мрії.

Молоді гості пішли юрбою по широкій доріжці, недавно посилянй тертою дрібною жорствою. Доріжка повелася наниз до течії поміж деревами та кущами. Надежда Мокіївна вже була притулилась до Якова Кириковича й зачіпала його в розмові. Але він зумисне замішався в гурт, потім зоставсь позаду й пристав до Ліди. Йому забажалося побалакати з нею на самоті, осторонь од людей. На його щастя, до Ладковської пристав один молодий сусід, Марко Петрович Некрашевич, заможний дідич, ще молодий панич, великий спортсмен, з котрим побратався Михайло Кирикович, бо вони обидва надзвичайно кохались в спорті та в конях.

— Який пишний сьогодні вечір! Якою поезією повіває в цьому стародавньому парку! — почав Яків Кирикович. — Як я служив за асистента в одного професора, мені не було часу і вгору глянуть, як кажуть селяни. З ранку до вечора я вкупі з ним тупцяв коло слабих, і не стільки він, скільки я. Разуразна тяганина та біганина безперестанку аж заморочувала мені голову. На мені лежала повинність і асистента, і фершала. Я був якось зачерствів і занедбав усяку поезію. А теперечки мені самому аж дивно стало! Якоюсь поезією подихає на мене з цього садка, з неба, з того лісу, од тих старезних дубів...

— То, певно, од того, що лікарі завжди за практикою, за справою, надто прозаїчною, як робітники на роботі. А теперечки, в цей час, ви зовсім вольні, — обізвалась Ліда, повернувши до його вид і глянувши йому в вічі.

Молодий хлопець вловив погляд її чудових очей і почув, що не одно майське небо, повітря та співи соловейків повіяли на його поезією; а ще й до того Лідині очі та уста надили його й чарували якимись поетичними чарами. І од тих очей лилась дивна поезія, що закрасила для його й небо й сонце, зробила поетичним і садок, і пташині співи, до котрих він передніше не дуже й дослухався. В молодому серці, пригнобленому прозаїчним щоденним ділом, одразу виникло щось чарівне, поетичне й закрасило садок.

Юрба гостей перебігла місток через течію, спинилась, подивилась на лиснючу воду, вкриту на берегах молоденькими шпичастими очеретами, густими, як щіт, і рушила далі по стежці, що повилась вгору на згористий покат сугорба. На сугорбах в ліску й наниз в вербах скрізь лящали соловейки, щебетали пташки. Соловейків було сила! Їх щебетання та співи аж розлягались, аж дзвеніли по кушах. Десь у вербах на низині, ніби на сопілці, виграла омелга.

— Ну та й репетують же соловейки! — сказала Ліда. — Неначе накупились! ніби знають, що сьогодні Меласине весілля, та поставали її дружками.

— Гарних та співучих дружечок сподобилась ваша сестра! Нема де правди діть, — промовив Уласевич.

— Тепер скрізь в садку весілля, — сказала Ліда, — достоту, як співають в весільних піснях: «Ой на хаті зілля, а в хаті весілля, а надворі бояри, як мак процвітає, а в хаті дружечки, як сонечко сяє!» Тутечки скрізь зелене зілля та ніби веселе весілля, як співають в отій пісні.

І молодому хлопцеві чомусь забажалось, щоб і його весілля, таке поетичне, майське, як і Меласине, справлялось оце зараз при цих співах і щебетанні пташок, та справлялось доконечно з Лідою. Він сам здивувався, звідкіль це на його найшла така поезія, налетіли такі мрії, приємні та веселі. Він знов зирнув на Лідине матово-біле лице, на матове чоло з веселими бровами й одразу почувив, звідкіль лилась на його й поезія, і веселі мрії, звідкіль то ніби якась казкова цілюща та живуща погожа вода крапала на його заниділе серце.

— Як гарно хтось розпланував цей парк! Мабуть, якийсь козацький предок вашої мами заводив цей парк. Мабуть, він був дуже поетичний на вдачу. Он, дивіться, на покаті сугорба окроми стоять дві березі, пригорнувшись одна до однієї, неначе дві сестрі шепочуться за щось цікаве потаємці, осторонь од усіх. А он далі над водою дві вербі в березі схилюлись над водою, неначе дві удови-красуні з журбою заглядають в дзеркало й милуються своєю гарною вродою... А ондечки вгорі на горбі нарізко стоять три старі дуби рядочком, вирізуючись проти неба, неначе три «азовські брати», що колись втікали на Україну з Азова, з татарської неволі. Зовсім неначе рядочком поплич налагодились мандрувать по степах.

— Які то «азовські три брати»? Я щось про їх ніколи не чула, — обізвалась Ліда.

Молодий хлопець розказав їй думу про трьох азовських братів, втікачів з татарського полону, як ті три брати втікали степами, як один брат ізнемігся й підбився та й занедужав, як два брати, страхаючись погону, для безпечності, без жалю покинули брата на одчай божий серед степів, а самі дременули далі.

— Яка інтересна й сумна, і поетична думка! Шкода, що про це нам нічого не казали в гімназії і за ті цікаві думи, — сказала Ліда.

З пригорка почувся регіт, аж ляснув, аж луна пішла по розложистій долині: то зареготалась Надежда Мокіївна. Веселий Некрашевич оповідав їй щось дуже смішне, а вона реготалась на весь парк, аж луна йшла по сугорбах.

— Ото весела людина оця Надежда Мокіївна! — промовила Ліда.

— Весела й безжурна. Певно, й її натхнули поезією співи соловейків та щебетання пташок, як оце натхнули мене, — обізавсь Яків Кирикович і, осміхнувшись, зирнув в вічі Ліді.

Вона й собі осміхнулась і блиснула очима, обертаючи своє личко до його.

«Не соловейки натхнули мене радощами. Не раз і не два доводилось же мені чути гучні співи соловейків в такі ж пишні майські вечори, як і сьогодні. Але вони не взрушували так мого серця поетичним почуванням, як в цей поетичний вечір. Це твої зоряні очі обсипали мене промінням, налили моє зачеврїле, заниділе серце й радощами, і поезією», — подумав Уласевич.

Йому заманулось дивиться на ті пишні очі безперестану, ловити їх приємне променясте сяйво, тішити своє серце й веселити душу.

— Чи швидко ви поїдете в Фінляндію? — спитав Яків Кирикович несамохіть, бо в його чомусь майнула думка, що він вже не швидко побаче ці пишні очі, і йому стало шкода тих очей.

— Я ладна помандрувать хоч і зараз. Але наші сусіди Матушевські не поїдуть перед жнивками, бо вони обидві самі хазяйнують вдома. А тим часом я щодня, як тільки прокидаюсь вранці, то все в мене перша думка, що вчорашній день минув і пропав навіки без користі для мене. І знов минає день, і знов я знаю й відчуваю, що він дурнісінько пропадає, а я все доуюю і мої сили дармують. І так минають дні, тижні, минають марно літа мої молоді. І мені здається, що я й не живу, а тільки животію — навіщо й про що, і задля чого? В хазяйстві моя поміч мамі непотрібна й навіть зайва. Інші панни їдуть до Цюріха, до Женев, просвічуються, пиклюються своєю просвітою. А я от усе доуюю та дурнички світом нуджу.

Ліда зітхнула. З її розмови було знати, що вона має щирий потяг до якоїсь корисної праці, а не вередує з нудьги на селі та вигадує якісь примхи.

«Ця молоденька панна, мабуть, з вищим, трохи ідейним потягом», — подумав Яків Кирикович.

— Оце все, що ви казали, мені дуже припадає до вподоби. Кожний з нас, коли він любе Україну й людей загалом, повинен дбати за те, щоб навкруги себе розповсюдити культурність, чим і скільки спроможеться.

— Одже ж така сама думка й мені давно приходила в голову. Навезіть мені українських книжок, бо я й досі за їх нічого не знаю, навіть нічого не чула, хоч ми вдома частіше розмовляємо українською мовою, ніж великоруською.

Гості, поблукавши та потинявшись по всіх закутках парку, юрбою повернули назад до містка. Уласевич та Ліда й собі пристали до гурту. Надворі вже сутеніло й навіть поночіло. Зорі замиготіли подекуди, ніби закліпали золотисті та срібlistі очі десь високо-превисоко в небі.

Ліда почувала, що молодий Уласевич дуже припав їй до вподоби і чудовими очима, і своїми поглядами, і своїм широким розвитком розуму. Вона почувала, що в їх обох почалось єднання думок. І однаковість поглядів та думок її підбадьорила й звеселила.

Гості ввійшли в світлицю, обсіли її навкруги по стільцях, попритулювались по закутках і ущули. Добра промашка по долині та по сугорбах таки втомила їх. Всі неначе впились чудовим повітрям, ніби молодим вином. Усі мовчали й ніби одпочивали. Невгамована та прудка Надежда Мокіївна таки встигла залучити в далекий куточок Марка Петровича Некрашевича й одним одна невтомно лящала язиком. Некрашевич трошки сподобався їй, хоч був і не дуже гарний з лиця. Він був куценький, опецькуватий, тілистий та кругленький, з круглим видом, схожим на кавунець. Спідня губа скинулася на ковбаску, а верхня, з ямочкою посередині, закопирчилася вгору так здорово, неначе хтось вхопив її посередині гачком і задер вгору. Певно, ці повні соковиті оригінальні губи й припали Надзжді Мокіївній до вподоби, бо вона й не зводила очей з цієї закопирченої губи.

Господиня примітила, що гості сиділи мовчки й наче прилипли до стільців, як мухи в негоду приліпають до стін. Вона пошепки попросила свою веселу товаришку й сусіду, Марію Михайлівну Покотилівську, вдарити на фортеп'яні щось веселе та дрібне, веселого вальса або дрібного козачка. Але Покотилівська сама не сіла за фортеп'ян, а побігла до

однієї молодій пані й замість себе посадила її за фортеп'яно. Задзвенів веселий вальс. Покотилась, старосвітська людина, вже літня й сивувата, але рум'яна й кремезна, вийшла на середину залу, обернувшись до паничів і промовила:

— Чого це ви сидите, напидючившись, неначе три дні пішки йшли й два дні нічого не їли та стали аж тлінні? А нуте лиш, «божії трудовники, господа милостивії», ставайте до роботи! Отакої як було за наших часів.

Марія Михайлівна давно овдовіла й сама хазяйнувала в своїй невеличкій маєтності. В околиці її продражнили «маркізою Какаду», бо вона й справді скинулася на попугая або на півня. В неї був гострий, карлючкуватий ніс, як у сови, а над лобом теліпався ніби конопляний чубок. Своєю старосвітською жвавістю та простотою вона й справді нагадувала французьких маркіз за часів реставрації. Околишні полтавські Гоголі запримітили цю схожість і дали їй влучне прізвище. Покотилась, рум'яна та весела, з чорними очима, була змолоду добра моргуха, з тих старосвітських проворних, ще не дуже спанілих паній, про котрих співають: «Іду собі й підскакую». Вона взяла руками свою сукню, розтягла її на обидва боки, ступила уперед кілька ступенів, а далі пішла тихою ходою не то старомодного менуета французьких маркіз, не то козачка, вихаючи сукнею на обидва боки. Змолоду вона була дуже танцюриста.

Жвавий вальс та весела жартівлива полтавська маркіза Какаду й справді розворушили молодих гостей і роздратували їх нерви. Гостям одразу пригадалось, що весілля ще не скінчилось і що його треба якось докінчить веселіше. В одну мить з далекого закутка, неначе опука, викотивсь кругленький Некрашевич вкупі з Надеждою Мокіївною. Жвава пара ніби покотилась по гладенькій навоскованій підлозі. Некрашевич вихрив та вихав на всі боки своєю куценькою дамою дуже завзято. Слідком за ним з-під пальми виплигнув високий та цибатий панич з Настею. За ним зараз пішли в танець й інші. Некрашевич, невгамований в танцях, не так танцював, як товкся, ніби Марко по пеклі. Яків Кирикович підвівсь і зирнув на Ліду. Ліда догадалась і собі підвелась з стільця. Його рука влипла в тонкий Лідин стан, і молода пара плавко й гладенько ніби полинула по підлозі. Ліда почувила гарячу руку на своєму стані й глянула зблизька в його карі очі. І їй здалось, що вона попливла або по тихому морі, або в синьому небі; здалось, що вона лине кудись в якийсь пишний невідомий поетичний край вкупі з Уласевичем. Щось приємне, надзвичайно радісне заворушилось в серці в молодій панні.

Яків Кирикович посадив Ліду обережно на стілець, і вона в нестямці ніби впала на стілець, як підстрелена пташка, і довго-довго не могла опам'ятатись.

«Цей вечір буде початком якогось нового життя задля мене, — думала вона, кмітячи за своїм серцем. — Починається для мене щось нове, чого я не зазнала до цього часу й тільки вгадувала й постерегала».

За Уласевичем знов пішли в танець паничі й панні. Уся молоднеча, що була в світлиці, заворушилась, закрутилась. Усі занудились, сидячи в глушині по селах та хуторах. Їх раптом потягло до танців в веселому товаристві. Тільки аж тоді, під приводом танцюристки веселої маркізи Какаду, запахло в світлиці весіллям. Яків Кирикович знов підбіг до Ліди й знов повів її в танець. Пара була така чудова, що гості несамохіть задивились і замиливались на неї.

— Ну та й гарна ж оця парочка! — промовила маркіза Какаду до Теклі Опанасівни. — Хоч вдруге одчиняйте церкву та ведіть цю пару до вінця!

— Ой, що ви кажете! Бодай вам пипоть на язик! Вони ж тепер між собою рідня. Схаменіться лишень та не напроорокуйте часом чогось недоброго, — прохопилась мати й задумалась: вона вже прикмічала, що Яків Кирикович все горнеться до Ліди і що Ліда не одходе од його ні на ступінь.

В столовій подали самовар. Господиня запросила гостей до чаю. Гості веселою юрбою сіли за столи.

— От і спасибі вам, сусідко, що ви розважили й розворушили моїх гостей, — сказала на ході Текля Опанасівна до Покотилівської.

Після чаю гості вернулись до зали. Покотилівська почала прощатись з хазяйкою та все приказувала.

— Ой, час додому! Час би й спати, а то люде, борони боже, ще й ніч розберуть, а нам нічого не зостанеться од цієї куценької майської ніченьки. Нічка тепер завдовжки на один корж!

Гості заворушились і вже лягома почали прощатись в хазяїном. Яків Кирикович попрощавсь і собі.

— Навідуйтесь же до нас! Ми ж тепер не чужі, а свої, — промовив Андріян Кирилович до Уласевича.

— Спасибі вам! Заїжджатиму й до брата, і до вас.

— Як будете будлі-коли в об'їзді по селах, завертайте до нас на обід, на чай або й на ночівку, — додала стара Гуковичка.

— Спасибі вам! спасибі за ласку! — дякував Яків Кирикович на прощанні, виїжджаючи в пізні обляги з двору.

Візник погнав прудкі поштові коні й швидко покатав по рівному битому шляху. Уласевича неначе заколихала й загойдала труська поштова чортопхайка. Небо аж сяло й миготіло ясними зорями. Вогке повітря, нічна тиша бадьорили душу, навівали думи та мрії. Уласевич почував, що йому легко на серці, приємно на душі, так приємно й радісно, як було тоді, коли він скінчив університетські екзамени, достав добре засвідчення й диплом і катав на село до батька, що був мировим посередником, на спочинок. «Одначе ця глушина не така вже й справді негоденна та нікчемна, як мені передніше здавалось. І тутечки щось заворушилось, щось путне, прогресивне виникає в головах тутешніх люців... Вони не усі такі темні та байдужні до рідного краю, щось задумують, про щось митикують, силкуються чимсь послужитись Україні», — думав Уласевич, коливаючись на візку, неначе на байдаку од здорової хвилі.

І йому стало радісно на серці. Надії на кращу будущину замиготіли в його душі, неначе ті мигаючі зорі, що дивились на його з високої височині. Заворушились мрії й пішли одна за другою, неначе хвиля за хвилею. Виникли в душі надії на кращу будущину людського життя.

І думи серед темного степу низались, неначе намистини в разку намиста. А пишна тиха ніч, при швидкому рушенні по степу, ніби повівала крилами й навівала думи та мрії, веселі й радісні.

А серед тих мрій ніби виринали Лідині палкі чудові очі, потаємні, як тайни безмежного зоряного неба. І він неначе вглядів їх десь на небі серед найкращих, найясніших зірок.

Вже надворі зоряло, і над степом зійшла й замиготіла пишна вранішня зоря, неначе з степу на небо чиясь рука кинула золотий клубочок, обсипаний мигаючими діамантами. Той клубочок покотивсь угору серед натовпу дрібненьких зірок, мов весела молода вийшла з хати серед дружок. Уласевич несамохіть задививсь на ту веселу вранішню зірку, що вела за собою рожевий ранок. І ніби срібним промінням замиготіла в його серці радість та надія на якесь велике щастя.

«Не доведеться нам побратися... Але я вже побратався з тобою й почуваю, що ти в мене в серці одна світиш і світитимеш до кінця мого життя, як ота весела вранішня зірка. І не забуду, доки живий буду, ні цього майського вечора, ні твоїх чорних очей, ні твоїх добрих думок», — думав Уласевич, повертаючи з степу в сонне село, осяяне тихим рожевим одлиском вранішнього саява на сході сонця.